

پادشاهی ماد  
История Мидии  
История Ассирии  
Издательство Академии Наук  
Азербайджанской ССР

فهرست

# پادشاهی ماد

اقرار علی یف

ترجمه کامبیز میربهاء



## فهرست

الف	یادداشت مترجم
۷	پیشگفتار ویراستار
۱۱	مقدمه مؤلف
۱۵	فهرست اختصارات
۱۷	۱. گفتاری پیرامون منابع تاریخ ماد
۶۳	۲. وضعیت طبیعی و جغرافیایی ماد باستان
۷۳	۳. ماد و فلات ایران در عصر پارینه‌سنگی
۸۳	۴. مسئلهٔ زبان‌ها و خاستگاه قومی قدیمی‌ترین ساکنان آسیای مقدم و فلات ایران
۱۹۵	۵. ماد و فلات ایران در عصر مس و مفرغ
	۶. اولین شواهد مکتوب در بارهٔ ماد و مادها. دورهٔ اتحادیه‌های قومی. ظهور دولت ماننا
۲۸۱	
۳۱۵	۷. آغاز «دولت ماد» و اولین پادشاه آن. در بارهٔ مسئلهٔ جوامع شرق و غرب ماد
۳۵۹	۸. مادها و هجوم اقوام کوچ‌نشین. تأسیس پادشاهی ماد
	۹. تحکیم و گسترش دولت ماد. حکومت هوخشتره دوم. جنگ‌های استیلاطلبانهٔ مادها. تشکیل امپراتوری ماد
۳۸۵	
	۱۰. جامعهٔ ماد از پایان قرن هفتم تا میانه قرن ششم پ. م. فرمانروایی ایشتوویگو.
۴۰۵	سقوط دولت ماد
	۱۱. تشدید نبردهای طبقاتی در شاهنشاهی هخامنشی. مبارزه علیه یوغ هخامنشیان. کودتای گئوماته. قیام‌های مردمی در ماد
۴۲۳	
۵۲۳	کتاب‌شناسی
۵۴۳	فهرست تصاویر
۶۷۹	نمایه

## گفتاری پیرامون منابع تاریخ ماد

ماد از جمله کشورهای باستانی است که منابع تاریخی بسیار اندکی در باره آن موجود است. پژوهشگر تاریخ ماد هرگز نمی‌تواند ادعا کند که منابع فراوان و متنوعی در این زمینه در اختیار داشته است، زیرا بدون شک آنچه موجود است بسیار اندک و متناقض است. منابع نسبتاً اندک موجود در باره تاریخ ماد را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم کرد: آثار فرهنگ مادی و منابع کتبی.

تحقیقات باستان‌شناسی در سرزمینی که مادها و اقوام خویشاوند آنها در ادوار تاریخ سکونت داشته‌اند، بسیار اندک بوده است. به‌رغم این که این سرزمین آثار باستانی گرانمایی را در دل خود جای داده است، نسبت به دیگر مناطق فلات ایران، حتی نسبت به پارس (فارس کنونی) که در مجاورت آن قرار دارد، کاوش‌های باستان‌شناسی ناچیزی در آن انجام گرفته است.

با وجود این که کاوش‌های باستان‌شناسی در فلات ایران، به‌ویژه در غرب آن، تقریباً همزمان با بین‌النهرین آغاز شد، اما باستان‌شناسی ایران طی صد سال گذشته ده‌ها بار کم‌تر از این علم در میان‌رودان با موفقیت همراه بوده است. بالاخص موفقیت‌های به دست آمده در سرزمین خاص مادها نیز از اهمیت کم‌تری برخوردار بوده است. در این منطقه تنها دو یا سه محل که عمدتاً در حاشیه این کشور باستانی قرار داشته به‌طور کمابیش مفصل حفاری شده است. این محل‌ها عبارتند از: تپه سیلک (در کاشان)، تپه گیان (نزدیک نهاوند)، گوی تپه (نزدیک اورمیه) و تپه حصار (نزدیک دامغان). کاوش‌های مختصر دیگری نیز در ری باستان، اکباتان، در جنوب غرب حومه دریای مازندران و برخی نقاط دیگر انجام گرفته است. در تمامی این کاوش‌ها، بجز برخی استثناهای انگشت‌شمار، آثاری از دوره جامعه ماقبل طبقاتی یافت شده است. به دنبال پژوهش‌های اخیر در غارهای بیستون، تمتمه و دیگر نواحی، آثاری از عصر حجر قدیم و جدید در محدوده ماد باستان به دست آمده است.

اما صدها و هزاران تپه در این سرزمین هنوز بکر و دست نخورده باقی مانده و با استواری رشک آمیزی اسرار بی شمار تاریخ کشور باستانی ماد را در دل خود حفظ کرده است. شاید روزی بیلچه باستان شناسی دل این تپه‌ها را بگشاید تا با مشاهده و بررسی محتویات آن‌ها به عنوان منابع دست اول، تاریخ کامل تمدن ساکنان سرزمین ماد را تورق کنیم.

با این که کاوش‌های باستان شناسی یاد شده برای ترسیم تصویری کامل از تمدن باستانی این سرزمین کافی نیستند، اما از این نظر که ما در تعیین مشخصات اصلی این تمدن و خط سیر تکامل حیات تاریخی ساکنان آن، ولو به طور ناقص و با جاافتادگی‌های بزرگ، کمک می‌کنند، بسیار حائز اهمیتند.<sup>(۱)</sup>

منابع مکتوب تاریخ ماد نیز انگشت شمار است. این منابع را می‌توان به دو نوع روایات و اسناد تقسیم کرد. گزارش‌های سومری و اکدی، و نیز گزارش‌های آشوری و بابلی از قدیمی‌ترین اسنادی است که از اقوام ساکن در سرزمین ماد برجای مانده است.<sup>(۲)</sup> متون عیلامی<sup>(۳)</sup> و حتی اورارتویی<sup>(۴)</sup> متعلق به زمان‌های گوناگون نیز حاوی برخی شواهد در باره ساکنان ماد است.

حکمرانان سومری و اکدی و عیلامی از آغاز هزاره سوم پیش از میلاد کراراً به منطقه سلسله جبال زاگرس لشکرکشی می‌کردند. به ویژه جنگجویان آشوری میهمانان ناخوانده‌ای بودند که حملات خود را به مناطق ماد آینده از هزاره اول پیش از میلاد آغاز کرده بودند.

هر یک از پادشاهان یا فرماندهان فاتح نواحی زاگرس فرمان می‌داد تا شرح فتوحاتش (یا به بیان صحیح‌تر، شرح ستم‌هایش) را در این «کشورها» بر سنگ‌ها نقر کنند. این نوشته‌ها به استثنای نوشته‌های غیررسمی، معمولاً متنی جانبدارانه و در عین حال باشکوه دارد. از این لحاظ متون آشوری از بقیه متمایز است، و وقایع و حقایق در آن اغلب به صورت مختصر بیان می‌شود. بنابراین ارزیابی اهمیت این گونه اسناد تاریخی به رغم آنچه در آن‌ها روایت شده، دشوار است. البته بدیهی است که ارزش آن‌ها یکسان نیست، اما هر یک از این اسناد را با کمک نقد تاریخی و با موفقیت نسبی می‌توان به عنوان منبع تاریخ کشورها یا مناطق مورد نظر مورد استفاده قرار داد. گزارش‌های مخفی غیررسمی اغراق آمیزی که مأموران ویژه پادشاهان نینوا از نقاط مختلف، اغلب از مناطق مرزی ارسال می‌کردند،<sup>(۵)</sup> و حتی پرسش‌های آن‌ها از هاتف نیز از اهمیت خاصی برخوردارند.<sup>(۶)</sup> از جمله نوشته‌های آشوری که اهمیت فراوانی برای موضوع تحقیق ما دارد نوشته‌های مربوط به شلمنصر سوم،<sup>(۷)</sup> تیگلت پیلسر سوم،<sup>(۸)</sup> سارگن دوم،<sup>(۹)</sup> اسرحدون<sup>(۱۰)</sup> و دیگران<sup>(۱۱)</sup> است. همه این نوشته‌ها

شامل شرح لشکرکشی‌ها و نبردهای بی شماری است که مسیر رشد و توسعه سیاست خارجی، و تا حدی سیاست داخلی و اقتصادی اقوام ساکن منطقه ماد را برای ما روشن می‌سازد. اهمیت دیگر آن‌ها در این است که این نوشته‌ها حاوی مدارک مهم جای نام‌شناسی قومی و نام‌شناختی است که تا حدی به ترسیم نقشه زبان‌های قومی نواحی جبال زاگرس کمک می‌کند.

از جمله منابع بابلی<sup>(۱۲)</sup> که در باره تاریخ ماد بیش تر جلب نظر می‌کند، سالنامه نونید - کوروش، استوانه کوروش<sup>(۱۳)</sup> سالنامه بابلی B،<sup>(۱۴)</sup> استوانه سیپار،<sup>(۱۵)</sup> به ویژه تاریخ گد،<sup>(۱۶)</sup> و غیره است. در این میان نوشته سه زبانه داریوش بر صخره بیستون (بغستان)<sup>(۱۷)</sup> که در نوع خود اولین سند بزرگ واقع گرایانه است، برای موضوع تحقیق ما اهمیت فراوانی دارد.

متون مربوط به گزارش‌ها و صورت حساب‌های مالی و اقتصادی یافت شده از شوش<sup>(۱۸)</sup> و تخت جمشید<sup>(۱۹)</sup> که متأسفانه تقریباً هنوز مورد بررسی و پژوهش واقع نشده است، از نظر تحقیق در زمینه تاریخ ماد بسیار مهم و ارزشمند است.

برخی اطلاعات در باره ماد و ساکنان آن را می‌توان از کتاب مقدس، مخصوصاً از اعمال رسولان به دست آورد، زیرا مؤلفان آن‌ها همعصر وقایعی هستند که در کتاب شرح داده‌اند (قرون هفتم تا ششم پیش از میلاد). این منابع اغلب اطلاعات نسبتاً ارزشمندی از اوضاع سیاسی و نظامی دنیای آن روز به دست می‌دهند.

اوستا،<sup>(۲۰)</sup> کتاب دینی زرتشتیان، در میان منابع در دسترس ما از جایگاه خاصی برخوردار است. بدون شک اوستا منبعی است با ویژگی‌های چندگانه و لایه‌های بسیار متعددی که در زمان‌ها و مکان‌های مختلف گردآوری شده است. اوستا، که به گواه مورخان قدیم<sup>(۲۱)</sup> روزگاری بزرگ‌ترین مجموعه دینی، اخلاقی، تاریخی و حماسی محسوب می‌شد، به صورت امروزی آن از بخش‌های یسنا، وندیداد، ویسپرد و یشت‌ها تشکیل شده است. کهن‌ترین بخش‌های اوستا، به عنوان مثال گات‌ها که بخشی از یسنا محسوب می‌شود، ظاهراً پس از قرون هشتم تا هفتم پیش از میلاد پدید آمده است. شاید هم قدمت برخی مضامین اوستا به هزاره دوم پیش از میلاد برسد.

اما راجع به محل پیدایش اوستا همچون بسیاری از مسائل دیگر از این قبیل، اتفاق نظری میان محققان وجود ندارد. برخی خاستگاه اوستا را شرق ایران و آسیای میانه<sup>(۲۲)</sup> و برخی دیگر شمال غرب ایران و عمدتاً آذربایجان<sup>(۲۳)</sup> می‌دانند. هر دو عقیده طرفداران زیادی چه